NEW ERA INTERNATIONAL JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY SOCIAL RESEARCHES ISSN 2757-5608

Article Arrival Date 15. 04. 2025 | Article Type Research Article | Article Published Date 25.06.2025

Doi Number: 10.5281/zenodo.15737335

KÜLTÜREL DEĞİŞİM ARAŞTIRMALARINDA METODOLOJİK ÇEŞİTLİLİK: TÜRKİYE VE KÜRESEL ÖRNEKLER ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

METHODOLOGICAL DIVERSITY IN CULTURAL CHANGE RESEARCH: A COMPARATIVE ANALYSIS OF TURKISH AND GLOBAL EXAMPLES

Gıyasettin YILDIZ

Dr., Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

e-posta: gyildiz2121@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-5191-509X

Özet

Bu çalışma, 2014-2024 yılları arasında küresel ölçekte sosyal medya, yapay zekâ ve göç dinamiklerinin kültürel dönüşümlerdeki artan etkisi nedeniyle metodolojik yaklaşımların revizyonunu zorunlu kılan bir bağlamda, nitel yöntemlerle kültürel değişimi inceleyen 65 araştırmayı sistematik bir derleme ile analiz etmektedir. Türkiye özelinde, Osmanlı'dan günümüze uzanan tarihsel kırılmalar, neoliberal kentleşme politikaları, Suriyeli mülteci entegrasyonu ve iklim krizinin çok katmanlı etkileri, kültürel değişim çalışmalarına teorik ve metodolojik bir zenginlik katmaktadır. Araştırma, katılımcı gözlem, derinlemesine görüşmeler, söylem analizi, netnografi, görsel analiz ve yapay zekâ destekli nitel yöntemleri içeren çalışmaları NVivo yazılımıyla tematik içerik analizine tabi tutmuştur. Bulgular, dört ana temada yapılandırılmıştır: (1) Mikro düzeyde içgörü sağlayan geleneksel etnografik yöntemler, (2) dijital pratikleri görünür kılan dijital/netnografik teknikler, (3) sembolik ve tarihsel katmanları çözümleyen görsel analizler, (4) geniş veri setlerinden sistematik sonuçlar üreten yapay zekâ uygulamaları. Çalışma, kültürel değişimin karmaşıklığını anlamak için disiplinlerarası iş birliği, etik duyarlılık ve çoklu metodolojik entegrasyonun kritik olduğunu vurgulayarak, gelecek araştırmalara yönelik kavramsal ve yöntemsel bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Değişim, Nitel Yöntemler, Dijital Etnografi, Etnografi, Görsel Analiz, Yapay Zekâ Destekli Analiz

Abstract

This study conducts a systematic review of 65 qualitative research articles (2014–2024) examining cultural transformation in the context of globalization, where the growing influence of social media, artificial intelligence, and migration dynamics necessitates methodological innovation. Focusing on Turkey, the analysis highlights how historical ruptures from the Ottoman era to the present, neoliberal urban policies, Syrian refugee integration processes, and the multifaceted impacts of the climate crisis provide a rich theoretical and methodological foundation for cultural change studies. Publications employing participatory observation, in-depth interviews, discourse analysis, netnography, visual analysis, and AI-assisted qualitative methods were subjected to thematic content analysis using NVivo software. Findings are structured around four themes: (1) traditional ethnographic methods offering micro-level insights, (2) digital/netnographic techniques revealing online cultural practices, (3) visual analyses decoding symbolic and historical dimensions, and (4) AI-driven tools generating systematic insights from large datasets. The study underscores that interdisciplinary collaboration, ethical sensitivity, and multi-method integration are critical for addressing the complexity of cultural change. It concludes by proposing a conceptual and methodological framework to guide future research, emphasizing adaptive methodologies in response to rapidly evolving socio-technological landscapes.

Keywords: Cultural Change, Qualitative Methods, Digital Ethnography, Ethnography, Visual Analysis, AI-Supported Qualitative Analysis

Giriş

Kültürel değişim; küreselleşme, dijitalleşme, göç ve kentleşme gibi makro dinamiklerin yanı sıra bireylerin ve toplulukların gündelik direniş, müzakere ve adaptasyon pratiklerinin etkileşiminde ortaya çıkan çok katmanlı bir olgudur (Appadurai, 2005; Bhabha, 1994; Brokalaki & Comunian, 2021). Bu olgu hem yerel hem de küresel bağlamların iç içe geçtiği bir araştırma alanı olarak disiplinlerarası yaklaşımı zorunlu hale getirmektedir. Türkiye özelinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan tarihsel kırılmalar, neoliberal kent politikaları, Suriyeli mültecilerin entegrasyon süreçleri ve iklim krizinin eş zamanlı etkileri, kültürel değişim araştırmalarına hem teorik hem de metodolojik açıdan zengin bir zemin sunmaktadır. Örneğin, Suriyeli mültecilerin dijital iletişim ağları aracılığıyla sosyal medyada kolektif kimliklerini yeniden üretmeleri (Narlı, 2018) veya Gezi Parkı protestolarında dijital aktivizmin küresel-dayanışmacı bir söylemle melezleşmesi (Arda, 2015), Türkiye'nin bu dinamikleri nasıl küresel akışlarla (Appadurai, 2005) harmanladığını somutlaştırmaktadır.

Türkiye özelinde kültürel değişim literatüründe Berkes (1998), sekülerleşme ve modernleşme; Mardin (1991), Osmanlı-Türk toplumsal yapısı; Kıray (1999), kentleşme dinamikleri ve Göle (1991), İslami kamusal alan ve son dönemde dijital dönüşüm üzerine yaptığı çalışmalar bu küresel tartışmalara yerel-tarihsel bir derinlik kazandırmıştır. Bununla birlikte son yıllarda dijitalleşmenin etkisiyle küresel ve yerel dinamiklerin kesişiminde hız kazanan kültürel değişimler, akademik çalışmaların da odak noktası haline gelmiştir. Küresel ölçekteki sosyal medya kullanımı, yapay zekâ ve otonom araçlar gibi teknolojik gelişmeler, göç hareketleri, küresel sermaye akışları ile yerel düzeydeki kentleşme ve siyasi-toplumsal dönüşümler, kültürel alanda köklü değişimlere yol açmıştır (Pacheco, 2012; Willems, 2022). Bu değişimler ise kültürel alanı hem karmaşıklaştırmış hem de niteliksel araştırmalara olan ilgiyi artırmıştır.

Türkiye kültürel değişim literatürü, Berkes (1998) ve Mardin (1991) gibi isimlerin modernleşme ve toplumsal yapı analizlerine dayanan öncü çalışmalara sahip olmasına rağmen, son yıllarda dijitalleşmenin etkisi altında, küresel ve yerel dinamiklerin kesişiminde yaşanan dönüşümlere odaklanmıştır. Küresel ölçekte ise sosyal medya, yapay zekâ ve göç hareketleri gibi faktörler kültürel alanda köklü değişimlere yol açarak nitel araştırmalara olan ilgiyi artırmıştır (Pacheco, 2012; Willems, 2022). Ancak mevcut çalışmalar, yerel bağlamların özgünlüğü ile küresel eğilimlerin kesişimini bütüncül bir metodolojik çerçevede ele almada sınırlı kalmaktadır. Örneğin, Guatemala'daki turizm etkileşimlerindeki direniş (Harbor, 2018) ile İstanbul'daki kentsel dönüşüm protestoları (Rivas Alonso, 2021) gibi olgular, ancak çoklu saha etnografisi ve dijital veri analizinin entegrasyonuyla karşılaştırılabilir hale gelmektedir.

Bu doğrultuda çalışma, Türkiye'den ve küresel bağlamdan İngilizce literatürden seçilen 65 nitel çalışmanın sistematik analiziyle, kültürel değişimin yerel direniş stratejileri (örneğin, kentsel dönüşüm protestoları) ile küresel dijital aktivizm (örneğin, iklim hareketleri) arasındaki diyalogu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma böylesine bir amacı güderken aynı zamanda geleneksel etnografik yöntemleri (katılımcı gözlem, derinlemesine görüşmeler), dijital etnografi (sosyal medya veri analizi) ve yapay zekâ destekli nitel analizlerle (NVivo, NLP) birleştirerek kültürel değişimin çok katmanlı doğasını daha kapsamlı bir şekilde haritalandırmayı da hedeflemektedir. Bu yaklaşım, özellikle Türkiye gibi tarihsel kırılmalar ve hızlı toplumsal dönüşümler yaşayan bir bağlamı, küresel literatürün deneyimleriyle beraber değerlendirmek açısından bu çerçevede yapılacak olan çalışmalar için yol gösterici olacaktır.

Kuramsal Çerçeve

Kültürel değişim, disiplinlerarası bir nitelik taşıyan ve antropoloji, sosyoloji ile kültürel çalışmaların teorik araçlarıyla derinleşen dinamik bir araştırma alanıdır. Bu disiplinler, kültürel

değişimi yalnızca yapısal dönüşümler perspektifinden değil, bireylerin ve toplulukların direniş, müzakere ve melezleşme pratikleri üzerinden de okumayı mümkün kılar. Bu perspektif, Türkiye gibi hem küresel akışlara açık hem de yerel kodlarla iç içe geçmiş toplumlarda kültürel karmaşıklığın haritalandırılması açısından kolaylaştırıcıdır. Bu bağlamda, çalışmanın kuramsal temeli; kültürel değişimin akışkan, melez ve bağlama duyarlı doğasını açıklamak üzere farklı yaklaşımların birleşimi üzerine inşa edilmiştir.

Homi K. Bhabha (1994) ““Kültürel Konumlanış” (The Location of Culture) adlı eserinde kültürel değişimin çok katmanlı doğasının bütüncül bir şekilde kavranabilmesi için “kültürel melezleşme” kavramını ortaya koyar. Bhabha’ya (1994: 1) göre kültürel melezleşme (hybridization) kavramı aracılığıyla kültürel değişimi, geçmişin tamamen terk edilmesi ya da tamamen yeni bir kültürel düzenin oluşmasından ziyade, farklı konumların kesiştiği “aradalık” (in-betweenness) alanında süregiden bir müzakere sürecidir. Bu bakış açısı, kültürel kimliklerin özcü temsillerle sınırlandırılamayacak kadar akışkan, bağlama duyarlı ve yeniden inşa edilen yapılar olduğunu savunur (Bhabha, 1994: 2–4). Bu yönüyle kültürel değişim, doğrusal bir ilerleme süreci değil; karşılıklı etkileşim, direnç ve yeniden üretim ilişkileri içinde dinamik bir yapıdır. Elbette kültürel değişim konusunda Bhabha gibi klasik isimlerin ötesine geçerek daha eleştirel ve bütüncül çerçeveler de geliştirilebilmektedir. Örneğin, Marwan Kraidy (2005), melezleşmeyi çağdaş iletişim ve küresel kültür dinamikleri bağlamında yeniden ele almış ve eleştirel kültürel ulusötesilik (critical transculturalism) adını verdiği bir yaklaşım önermiştir. Kraidy’ye (2005:1-3) göre melezlik, küresel kültürel etkileşimlerin kaçınılmaz bir sonucudur ve bu olgunun kuramsal incelenmesi için melezlik ile kültürel hegemonya arasındaki ilişkinin birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Bu durum melezliğin, yalnızca kültürel karışımın bir göstergesi olarak almak yerine aynı zamanda bir iktidar ve eşitsizlik mekanizmasını da içeren bir çözümleme çerçevesinde değerlendirilmesi sağlanır.

Kültürel değişimin çağımızdaki hızını ve yayılımını anlamak için küresel akışlar ve transkültürel etkileşim kavramlarına da odaklanmak gerekmektedir. Arjun Appadurai ve Ulf Hannerz gibi sosyal bilimciler, 1990’lardan itibaren kültürün küresel ölçekte dolaşımına dair yeni kavramsal araçlar geliştirmişlerdir. Appadurai (2005: 27–33), küresel kültürel akışları “ethnoscapes”, “mediascapes” ve “ideoscapes” gibi kavramlarla ifade ederek kültürel değişimin ulus-devlet sınırlarını aşan, dağınık ve çok merkezli biçimlerde geliştiğini vurgular. Medya, göç ağları ve kolektif hayal gücü, sabit kimliklerin çözülmesine ve kültürel anlamın yeniden kurulmasına yol açar. Bu yaklaşım, küresel kültürel ekonomiyi tek bir merkezden çevreye doğru yayılan basit bir yayılma olarak değil, farklı boyutlardaki akışların kesiştiği karmaşık bir düzen olarak tanımlar. Nitekim Appadurai, küresel kültürün homojenleşme anlamına gelmediğini, aksine ekonomik, politik ve kültürel süreçler arasındaki uyumsuz (disjunctive) ilişkilerin önem kazandığını belirtir. Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin dijital iletişim ağları, ethnoscape (göç hareketi) ile mediascape (sosyal medya platformları) arasındaki etkileşimi bu doğrultuda somutlaştırılabilir.

Hannerz (1992) de benzer şekilde küresel kültürü anlamak için “küresel ağlar” ve kreolizasyon kavramlarını kullanmıştır. Hannerz (1992: 217), kültürlerin küresel düzeyde karşılaşıp karışması sonucunda ortaya çıkan melez formları açıklamak için Karayip dillerinin melezleşme süreci olan kreol metaforunu genişletir. Ona göre, günümüz dünyasında kültürel değişim, farklı kültürlerin yaratıcı biçimde birleşmesiyle oluşan yeni sentezler üretir ve bu süreçte çok merkezli bir etkileşim söz konusudur. Örneğin, bir Afrika ülkesindeki gençlerin Amerikan hip-hop müziğini kendi yerel dil ve ritimleriyle harmanlayarak yeni bir müzik türü yaratmaları, kreolizasyonun kültürel bir tezahürüdür. Burada ne tamamen küresel bir tektipleşmeden ne de yerelin hiç değişmeden kalmasından söz edilebilir; ortaya çıkan kültürel ifade, küresel akış ile yerel dinamiklerin etkileşiminden doğan yeni bir bileşimdir. Bu bakış, Marcus’un (1995) çok konumlu etnografi önerisiyle birleştiğinde, kültürel değişimi anlamak

için merkeziyetçi olmayan, çok katmanlı analizlerin gerekliliği daha açık hale gelir. Bu bağlamda kültürel değişim yalnızca benimseme, uyum sağlama veya entegre olma süreçleriyle sınırlı değildir. Aksine, bu değişimin içinde gizil direniş biçimleri de yer alır. De Certeau (2009: xii–xiv, 29), gündelik pratiklerin yüzeyde sıradan görünse de bireylerin makro yapılar karşısında geliştirdikleri "taktiksel kaçınma" stratejilerini içerdiğini savunur. Scott (1990: x–xii, 45) ise "gizli senaryolar" (hidden transcripts) kavramıyla, baskı altındaki grupların görünmeyen ama etkili muhalefet biçimlerini inceler. Bu stratejiler ve senaryolar, kültürel değişimi yalnızca hâkim söylemler ve makro yapılar üzerinden değil, aynı zamanda gündelik direniş dinamikleriyle birlikte okumayı zorunlu kılar (Ortner, 2006).

Kültürel hafıza kavramı da kültürel değişim çalışmalarında önemli bir yer tutar. Assmann (2011: 1–3), "kültürel hafıza"yı toplulukların ritüeller, semboller ve anlatılar yoluyla geçmişi bugüne taşıdığı kolektif bir yapı olarak tanımlar. Bu yapı, yalnızca kimliğin korunmasına değil, aynı zamanda yenilik ve dönüşüm için bir zemin oluşturmaya hizmet eder. Ancak son yıllarda hafıza çalışmalarında önemli bir kuramsal dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşüm, transkültürel hafıza yaklaşımıyla temsil edilir. 2010'lardan itibaren belirginleşen transkültürel dönüş (transcultural turn), belleğin belli bir ulus ya da kapalı kültür biriminin ürünü olduğu yönündeki varsayıma meydan okumaktadır. Transkültürel hafıza kuramcıları; bellek ile mekân, ulus, etnisite ve sosyal gruplar arasındaki ilişkinin sabit ve sınırlarla çizilmiş olmadığını, aksine son derece akışkan ve muğlak olduğunu vurgularlar. Pierre Nora'nın (1989) lieux de mémoire (hafıza mekânları) kavramıyla ifade ettiği ulus-merkezli bellek anlayışı; belleğin mekânlar, semboller ve tarihsel anlatılar aracılığıyla sabitlendiği ve somutlaştırıldığı yerleri temsil eder. Nora'ya göre (1989: 8-13) hafıza mekânları, belleğin fiziksel olarak somutlaştığı alanlardır. Bu mekânlar özellikle geleneksel bellek ortamlarının (milieux de mémoire) ortadan kalktığı, geçmişle bağların çözüldüğü ve bu kopuş nedeniyle bellek ile tarih arasında ayrışmanın yaşandığı modern toplumlarda önem kazanır. Nora, bellek ile tarih arasındaki farklılığı açıkça vurgular: Bellek, yaşayan toplumlara ait, sürekli değişen, unutma ve hatırlama diyalektiğine açık, duygusal ve büyülü bir olgudur. Tarih ise artık var olmayan geçmişin yeniden kurgulanmasıdır; eleştirel, seküler ve her daim eksik bir üretimdir. Bu kavramlaştırma, transkültürel hafıza yaklaşımının tam tersine, genellikle ulusal bağlamda şekillenmiş ve sabitlenmiş hafıza anlayışına dayanır. Bu nedenle transkültürel hafıza kuramcıları, Nora'nın yaklaşımını "yöntembilimsel kültürcülük" olarak nitelendirerek, belleğin tek bir ulus ya da kapalı kültür birimine hapsedilmesini sorgularlar. Bunun yerine, bellek çalışmalarını daha akışkan, ulusötesi ve sürekli dönüşen bir yapı olarak ele alırlar (Erll, 2014: 178). Dolasıyla kültürel hafızaya ilişkin güncel kuramlar, bellek çalışmalarını ulusal çerçevelerden çıkarıp çok katmanlı ve ulusötesi süreçlerle ilişkilendirerek kültürel değişimin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Kültürel karmaşıklık tartışmaları ise bu sürecin kavramsal sınırlarını genişletir. Klasik evrimci yaklaşımlar, kültürel karmaşıklığı çoğunlukla teknolojik veya kurumsal gelişmişlik düzeyleriyle açıklamıştır. Ancak modern antropoloji, bu tek boyutlu bakış açısına karşı çıkar. Örneğin Garry Chick (1997: 275-307), kültürel karmaşıklığı kültürel evrimin bir ölçütü olarak ele almış; toplumlardaki alt sistemlerin (teknoloji, ekonomi, dil, inançlar vb.) sayısı ve uzmanlaşma derecesi arttıkça kültürün daha karmaşıklaştığını belirtmiştir. Klasik antropolojik literatürde, avcı-toplayıcı toplumlardan sanayi toplumlarına doğru giden bir çizgide kültürel karmaşıklığın arttığı düşünülmüştür. Ancak böylesi bir bakış açısı, örtük olarak kültürleri ilkel-gelişmiş şeklinde hiyerarşik bir sıralamaya tabi tutma riskini barındırır. Nitekim 20. yüzyıl antropolojisi, her kültürün kendi çevresine uyum sağladığını ve göreli bir bütünlük taşıdığını savunarak bu tür hiyerarşik evrimci modellere karşı çıkmıştır.

Günümüzde kültürel değişime dair makro ölçekli "daha–az gelişmiş" gibi hiyerarşik sıralamalar, Bhabha (1994), Scott (1990) ve De Certeau (2009) gibi yazarların gündelik

hayattaki müzakere biçimlerini öne çıkaran yaklaşımlarıyla sorgulanmaktadır. Bu durum, kültürel değişimi anlamak için çok katmanlı bir kuramsal çerçeveye duyulan ihtiyacı pekiştirirken, yöntemsel çeşitliliğin de önem kazanmasını sağlar. Sonuç olarak bu perspektifler, kültürel değişimin hem yerel direniş stratejileri hem de küresel akışlarla şekillenen çok boyutlu yapısını kavramak için disiplinlerarası bir temel oluşturur. Bir sonraki başlıkta bu teorik temellerin metodolojik uygulamalara nasıl yansıdığı detaylandırılacaktır.

Yöntem

Bu çalışmanın temel amacı, 2014–2024 arasında kültürel değişim olgusunu ampirik düzeyde inceleyen ve nitel yöntemleri belirgin bir biçimde kullanan akademik yayınların sistematik bir derlemesini sunmaktır. Metodolojik çerçeve, Denzin ve Lincoln (2017) ile Flick (2013)'in nitel araştırma ilkeleri dikkate alınarak tasarlanmış; ancak Alejandro ve Zhao (2023) gibi çoklu yöntem yaklaşımlarından da yararlanılarak verinin hem geniş kapsamlı hem de derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıda sırasıyla, araştırma soruları ve bunların metodolojik uyumuna, veri toplama süreçlerine ve analiz stratejilerine değinilecektir.

Araştırma Soruları ve Yöntemsel Uyum

Çalışma, üç temel araştırma sorusu etrafında kurgulanmıştır:

1. Türkiye ve küresel bağlamda kültürel değişim araştırmalarında hangi nitel yöntemler öne çıkmakta ve bu yaklaşımlar nasıl farklılaşmaktadır?
2. Yapay zekâ destekli analizler ve dijital etnografi, geleneksel nitel yöntemleri nasıl dönüştürmekte ve hangi sınırlılıklarla karşılaşılmaktadır?
3. Kültürel değişim araştırmalarında sıklıkla karşılaşılan metodolojik zorluklar nelerdir ve bunlara yönelik çoklu yöntem veya yeni yaklaşım önerileri nelerdir?

Çalışma için hazırlanan bu sorular, Bhabha'nın (1994) melezleşme ve Appadurai'nin (2005) küresel akışlar teorileriyle uyumlu olarak, kültürel değişimin mikro ve makro dinamiklerini bütünleşik bir yaklaşımla ele almayı sağlamaktadır.

Veri Toplama ve Seçim Kriterleri

Araştırmanın veri tabanı, 2014–2024 arasında yayımlanmış, kültürel değişimi ampirik olarak inceleyen ve nitel yöntemleri açıkça tanımlayan çalışmalardan oluşmaktadır. Literatür taraması; Web of Science, Scopus, ProQuest DergiPark ve TR Dizin gibi veri tabanlarını kapsayacak biçimde yürütülmüş, "kültürel değişim," "nitel yöntemler," "etnografi," "dijital etnografi," "kültürel adaptasyon", "direniş pratikleri" gibi anahtar sözcükler kullanılmıştır (Flick, 2013: 56–57). Bu tarama sonucunda elde edilen 195 çalışma arasından, dâhil etme ve hariç tutma ölçütleri uygulanarak, nitel odaklı ve ampirik veriye dayalı 65 çalışma seçilmiştir.

Bu çalışmada incelenecek yayınların belirlenmesinde, 1 Ocak 2014 – 31 Aralık 2024 tarihleri arasında yayımlanan, kültürel değişim olgusunu doğrudan ele alan ve nitel veya nitel ağırlıklı karma yöntem kullanan özgün ampirik araştırmalar dâhil edilmiştir. Seçilen on yıllık dönem, dijital/netnografik yaklaşımların kurumsallaştığı (Charmaz, 2014; Kozinets, 2015; Pink, 2016) ile yapay zekâ destekli tematik kodlamaların nitel araştırma pratiğine entegrasyonunun başladığı (Guetterman vd., 2018) kritik bir metodolojik eşiği temsil etmektedir. Çalışmaların neredeyse yarısı ya Türkiye bağlamını ana eksen alması ya da Türkiye'yi küresel bir karşılaştırma içinde tartışması ölçüt olarak benimsenmiş; bu sayede Gezi sonrası dijital siyasallaşma, kitlesel göç ve COVID-19'un gündelik kültürel dönüşümleri gibi keskin kırılmaların bütüncül bir analitik çerçevede izlenebilmesi sağlanmıştır. Yalnızca hakemli dergilerde yayımlanmış makaleler ile DOI numarası bulunan kitap bölümleri kabul

edilerek metodolojik şeffaflık, veri erişilebilirliği ve atıf izlenebilirliği güvence altına alınmıştır. Araştırma modeli, örneklem, veri toplama tekniği ve analiz adımları açıkça raporlanmayan çalışmalar ile salt nicel anket-odaklı incelemeler, editöryal notlar ve yorum yazıları ise kapsam dışı bırakılmıştır. Bu kapsamlı seçim seti, derlemenin hem yöntemsel tutarlılığını hem de sosyo-tarihsel temsil yeteneğini güçlendirmiştir.

Veri Analizi ve Kodlama Süreci

Seçilen 65 çalışma, NVivo 14 yazılımı kullanılarak tematik içerik analizine tabi tutulmuştur (Saldaña, 2013: 8–9; Charmaz, 2014: 53–55). Analiz süreci, dört aşamada gerçekleştirilmiştir:

1. Ön Kodlama: Metinlerde "kültürel direniş", "dijitalleşme" ve "transkültürel hafıza" gibi geniş temalar belirlenmiştir.
2. Açık Kodlama: Her çalışmadaki veri toplama teknikleri (örn. katılımcı gözlem süresi), analiz teknikleri (örn. görsel analiz) ve tematik bulgular (örn. mekânsal dönüşüm) detaylandırılmıştır.
3. Odaklı Kodlama: Benzer kodlar "etnografik yöntemler", "dijital aktivizm" ve "algoritmik önyargı" gibi tematik kümelerde birleştirilmiştir.
4. Karşılaştırmalı Analiz: Türkiye örnekleri (Kayseri'de Suriyeliler, Giresun'da kuşaklar arası farklılaşma) ile küresel örnekler (Guatemala'da turizm, Finlandiya'da göçmen kimliği) arasındaki benzerlik ve farklılıklar incelenmiştir.

Bu kodlama ve analiz sürecinde, metinsel veya görsel-işitsel belgeler, saha notları, çevrimiçi veri gibi farklı formatlardaki materyaller de dikkate alınmış; böylece nitel yöntemin çok boyutlu yapısı korunmaya özen gösterilmiştir (Pink, 2009: 31–33). Ayrıca dijital etnografi ve netnografi perspektifleriyle üretilmiş verilerde hangi kodlama stratejilerinin kullanılabileceğine ilişkin ek kategoriler de eklenmiştir (Kozinets, 2015: 22–25; Pink et al., 2016: 27–29). Bunun yanı sıra, Alejandro ve Zhao (2023) tarafından önerilen çoklu yöntem (multi-method) bakışı, bu analizin bazı aşamalarında da benimsenmiştir. Bir sonraki başlıkta hem yerel (Türkiye) hem de küresel örneklerin kullanılan veri toplama teknikleri ve analiz stratejilerine ışık tutarak kültürel değişim araştırmalarının araştırmalara yansıyan çerçevesi ortaya konulacaktır.

Bulgular

Kültürel değişim gibi çok boyutlu dinamiklerin etkileşimiyle şekillenen karmaşık bir sosyal olgunun araştırmalar da disiplinlerarası bir perspektifle ele alınması ve metodolojik çeşitlilik içermesi kaçınılmazdır. Bu nedenle çalışma, 2014–2024 yılları arasında yayımlanan akademik literatürdeki kültürel değişim çalışmalarını sistematik bir şekilde inceleyerek dört tematik eksen belirlemiştir: Etnografik Yaklaşımlar, Dijital Etnografi ve Netnografi, Görsel Analiz Yöntemleri ve Yapay Zekâ Destekli Nitel Analiz Yaklaşımları. Her bir tema, kültürel değişimin farklı boyutlarını analiz etmek üzere kendi metodolojik alt kategorileriyle birlikte ele alınmıştır.

Etnografik Yaklaşımlar: Yerel ve Küresel Bağlamlarda Kültürel Değişimin Mikro Dinamikleri

Etnografik yöntemler; kültürel değişimin gündelik yaşam pratikleri, direniş stratejileri ve mekânsal dönüşümler gibi mikro dinamiklerini anlamada merkezi bir rol oynamaktadır (Denzin ve Lincoln, 2017). Bu başlık altında; katılımcı gözlem, derinlemesine görüşmeler ve çoklu saha etnografisi gibi geleneksel ve yenilikçi yaklaşımların Türkiye ile küresel örneklerde nasıl uygulandığı analiz edilmiştir.

Katılımcı Gözlem ve Derinlemesine Görüşmeler

Katılımcı gözlem, araştırmacının topluluğun gündelik pratiklerine entegre olarak bağlamsal bir anlayış geliştirmesini sağlarken; derinlemesine görüşmeler, bireylerin deneyimlerini yorumlama ve müzakere süreçlerini ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, Kayseri'deki geçici koruma altındaki Suriyelilerin göç, kültürleşme/kültürel uyum ve din ilişkisi (Tanrıverdi & Ulu, 2020) üzerine yapılan bir çalışma, Ocak 2017 ile Ağustos 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilen saha araştırması ve 23 katılımcıyla yapılan derinlemesine görüşmelerle incelenmiştir. Bulgular, mültecilerin göç ve uyum süreçlerinde karşılaşılan zorluklarla mücadelede dini inancın bir tür sığınak olarak görüldüğünü, ancak Türkiye'deki toplumsal yapının etkisi sebebiyle bazılarında bağlılık ve ibadet etme sıklığının azaldığını ve geleceğe yönelik duygu ve düşüncelerinin kültürel uyumları ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Mtuy ve arkadaşları (2022), Tanzanya'daki Maasai topluluğunun sağlık hizmetlerine erişim ve benimseme deneyimlerini, Eylül 2016-Aralık 2017 tarihleri arasında yürütülen etnografik bir araştırmayla incelemiştir. Çalışma kapsamında katılımcı gözlem, 20 hane halkı görüşmesi, 5 yaşlı kadınla sözlü tarih çalışması ve 3 STK temsilcisiyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, Maasai bireyleri biyomedikal tedaviye değer vermekle birlikte, sağlık hizmetlerine duyulan güven ve benimsenme düzeyi; hizmet kalitesi, adalet algısı (örneğin, "ilk gelen ilk hizmet" uygulaması ve tedavi edilemeyen durumlarda şeffaflık), sağlık çalışanlarıyla kurulan kişisel etkileşimlerde kültürel güvenliğin sağlanması gibi faktörlere bağlıdır. Geleneksel şifa pratikleri ise modern tıbba karşı bir direniş unsuru olmaktan çok, sağlık çoğulculuğunun bir göstergesi olarak varlığını sürdürmektedir. Bu pratiklere özellikle biyomedikal hizmetlerin kültürel açıdan yetersiz veya güvenilmez algılandığı durumlarda başvurulmaktadır.

Türkiye'den bir başka örnek, Celal İnce'nin (2018) "Uluslararası Göç Bağlamında Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Mekânsal Yoğunlaşması" başlıklı çalışmasıdır. Bu araştırmada, 2011'de Suriye'de başlayan iç çatışmanın ardından Türkiye'nin Şanlıurfa iline göç eden Suriyelilerin bu ile yoğunlaşmasının temel dinamikleri, 56 Suriyeli göçmen ve 20 saha uzmanı (toplam 76 kişi) ile yapılan derinlemesine görüşmeler, odak grup çalışmaları ve saha gözlemleriyle incelenmiştir. Çalışmada, Suriyelilerin Şanlıurfa'ya yoğunlaşmasında coğrafi yakınlığın yanı sıra; akrabalık ilişkileri, aşiret bağları, mevcut sosyal ağlar, tarihsel ilişkiler, coğrafi beraberlik, etnisite, dil, din, kültürel benzerlikler ile Şanlıurfa'nın özgün toplumsal yapısının belirleyici olduğu ve bu unsurların daha yumuşak bir göç ve yerleşim sürecine zemin hazırladığı saptanmıştır. Bu bağlamda, sınırın iki yakasındaki halklar arasında önceden var olan güçlü toplumsal bağların ve Şanlıurfa halkının ensar-muhacir anlayışı gibi dayanışmacı yaklaşımlarının, göçmenlerin ilk kabul ve yerleşim süreçlerine önemli katkılar sunduğu vurgulanmaktadır (İnce, 2018). Özetle bu örnekler, etnografik yöntemlerin sadece bireylerin öznelliklerini değil, aynı zamanda bu öznellikleri biçimlendiren sosyal ve kültürel dinamikleri de görünür kılmadaki başarısını ortaya koymaktadır.

Çoklu Saha Etnografisi ve Karşılaştırılmalı Perspektif

Çoklu saha etnografisi, farklı coğrafyalardaki benzer kültürel dinamiklerin karşılaştırmalı analizine olanak tanımaktadır. Örneğin, Harbor'un (2018) Guatemala'nın Santiago Atitlán kasabasında turizmin etkileri üzerine 10 haftalık saha çalışması ve toplam 49 katılımcıyla (34 yapılandırılmış, 15 yarı yapılandırılmış) gerçekleştirdiği görüşmelerle yaptığı araştırma, yerel halkın turizm gelirlerini ve etkileşimlerini kullanarak kültürel pratiklerini (örneğin el sanatları) sürdürme ve kültürel sermayelerini koruma yönünde bireysel ve ailesel düzeyde müzakere stratejileri geliştirdiğini göstermektedir. Ancak bu stratejiler, çalışmada genel olarak zayıf olduğu belirtilen topluluk içi dayanışma ağlarının bir yansımasından ziyade, kültürel değişime karşı geliştirilen melez çözümler olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın güçlü bir yönü, etnografik metotlarla yerel halkın turizmle etkileşimdeki aktif rolünü ve kendi kültürel

pratiklerini sürdürmek için geliştirdikleri özgün stratejileri derinlemesine ortaya koymasıdır. Bununla birlikte, çalışmanın tek bir yerli topluluğa odaklanması ve araştırmacının dışarıdan gözlemci konumu, bulguların farklı bağlamlara genellenebilirliği noktasında dikkatli bir değerlendirme gerektirmektedir. Buna karşılık İspanya'nın A Coruña kentindeki Orzán mahallesinin ticari soylulaşma süreci (Rodríguez-Barcón vd., 2018), temel olarak iki yıllık kapsamlı katılımcı gözlemlere ve işletme sahipleriyle yapılan görüşmelere dayanan etnografik bir çalışmayla incelenmiştir. Bulgular, geleneksel dükkânların yerini ağırlıklı olarak yaratıcı sınıfların ve turistlerin tüketim ve boş zaman tercihlerine yönelik "alternatif" ve "yaratıcı" işletmelere bırakmasının, mahallenin geleneksel mekanlarını ve sosyal ağlarını olumsuz etkileyerek yerleşik halkın gündelik yaşam pratiklerini değiştirdiğini ve aidiyet duygularını zayıflattığını göstermektedir.

Türkiye'de İstanbul Okmeydanı'ndaki devlet öncülüğünde yürütülen kentsel dönüşüme karşı direniş (Rivas Alonso, 2021), yerel bir aileyle birlikte yaşanarak yürütülen altı aylık kapsamlı bir etnografik saha çalışması ve mahalle sakinleri, aktivistler, yetkililer gibi geniş bir yelpazedeki aktörlerle yapılan derinlemesine görüşmelerle analiz edilmiştir. Araştırma, direnişi yalnızca mekânsal değil, zamansal bir mücadele olarak da kavramsallaştıran "onto-epistemolojik" bir çerçeve benimsemiştir. Bu bağlamda, devletin yarattığı "belirsizlik (limbo)" haline karşı, mahalle sakinlerinin "bekleme ve harekete geçme" pratiklerini senkronize ederek, gündelik dayanışma eylemleri ve kolektif müzakereler üzerinden zamanı bir direniş aracına dönüştürmesi vurgulanmıştır. Bu örnekler, küresel kapitalizmin yerel kültürler üzerindeki asimetrik etkisinin evrensel bir olgu olduğunu, ancak direniş biçimlerinin bağlama özgü varyasyonlar taşıdığını göstermektedir.

Eleştirel Etnografi ve Otoetnografik Yansımalar

Eleştirel etnografi, iktidar ilişkileri ve eşitsizlikleri merkeze alarak kültürel değişimi sorgulamaktadır. Bangladeş'in Chittagong Hill Tracts Bölgesinde iklim değişikliğine karşı yerel adaptasyon stratejileri (Garai & Ku, 2024), araştırmacıların bir yıllık saha deneyimini ve topluluk içi ritüellerin direnç kapasitesini vurgulayan eleştirel bir perspektifle sunulmuştur. Çalışma, yerel halkın "iklimsel şoklar" karşısında geleneksel tarım tekniklerini ve kolektif hafızayı seferber ettiğini ortaya koyarken bu stratejilerin uluslararası kalkınma projeleri tarafından nasıl görünmez kılındığını da eleştirmektedir. Otoetnografik çalışmalar ise araştırmacının kişisel deneyimini analitik bir çerçeveye taşır. Örneğin, Pandemide Gündelik Hayat Fragmanları: Doğu ve Güneydoğu'dan Genç Kadınların Otoetnografik Dışavurumları" başlıklı makalede (Ağca-Varoğlu vd., 2022), Harran Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden altı genç kadının, Dr. F. Güzin Ağca-Varoğlu'nun editörlüğü ve danışmanlığında yazdığı otoetnografik metinler incelenmektedir. Çalışma, bu genç kadınların pandemi sürecinde aile evlerine döndüklerinde mutfak ve "dam" (geleneksel Şanlıurfa evlerindeki çatı katı) gibi ev içi mekanlarda ataerkil beklentiler ve iktidar ilişkileriyle karşılaşmalarını, bu durumlara karşı geliştirdikleri başa çıkma stratejilerini, dayanışma pratiklerini ve direniş biçimlerini vurgulamaktadır. Genç kadınlar, bu süreçte "sınır aşıcılar" olarak benlik ve toplum arasında gidip gelen deneyimlerini ve bu süreçte nasıl "ses" verdiklerini ifade etmektedirler.

Küresel bir örnekte, Mohammed'in (2022) Müslüman göçmen bir kadın olarak Avrupa'daki deneyimlerini otoetnografik bir yaklaşımla ele alan çalışması, 3 farklı ülkede gerçekleştirilen 15 derinlemesine görüşme ve kişisel günlüklerle desteklenmiştir. Araştırma, başörtüsü takma pratiklerinin kamusal alanda nasıl bir "kimlik müzakere aracına" dönüştüğünü ve bu süreçte dijital platformların rolünü detaylandırmıştır. Bu çalışmalardan da anlaşılacağı üzere, eleştirel ve otoetnografik yaklaşımların kültürel değişimi yalnızca dışarıdan değil, içeriden bir perspektifle okuma imkânı sunduğunu ortaya koymaktadır. Bir sonraki başlıkta, dijital etnografi ve netnografik yaklaşımların bu sürece nasıl yeni boyutlar kattığı incelenecektir.

Dijital Etnografi ve Netnografi: Çevrimiçi Mekânlarda Kültürel Kimlik ve Aktivizm

Dijital etnografi ve netnografi, çevrimiçi platformlarda şekillenen kültürel pratikleri, kimlik müzakere süreçlerini ve kolektif direniş stratejilerini anlamak için kritik bir metodolojik araç sunmaktadır (Kozinets, 2019). Geleneksel etnografik yöntemlerin dijital bağlamlara uyarlanmış biçimleri olan bu yaklaşımlar; çevrimiçi kullanıcı etkileşimlerini, dijital içerik ve söylemleri, sanal ritüelleri ve topluluk dinamiklerini içsel bir perspektifle incelemeyi hedefler (Flick, 2013: 122). Sosyal medya analizinden diaspora ağlarına ve dijital aktivizme kadar çeşitli alt temalar halinde incelecektir.

Sosyal Medya ve Dijital Ritüeller: Yeni Kültürel Alanlar

Sosyal medya platformları, kültürel pratiklerin oluşumu ve yayılımını incelemek için dijital etnografinin sıklıkla uygulandığı başlıca alanlardır (Kozinets, 2015: 24). Araştırmacılar, dijital ortamlardaki kullanıcı etkileşimlerini katılımcı gözlem, çevrimiçi söylem analizi ve içerik analizi gibi tekniklerle inceleyerek sanal dünyada oluşan normları ve anlam sistemlerini analiz etmektedir. Örneğin Demir (2024: 377–406), "Pir Yolu" adlı bir Alevi forumunda iki aylık katılımcı gözlem gerçekleştirerek çevrimiçi dini toplulukların geleneksel ritüelleri dijital bir Cem Evine nasıl aktardığını incelemiştir. Araştırma, forum kullanıcılarının inanç pratiklerini dijital ortamda paylaşma biçimlerinin fiziksel Cem Törenlerini kısmen ikame ettiğini; aynı zamanda bu etkileşimlerin yeni tartışma alanları ve kolektif kimlik inşası süreçlerini tetiklediğini ortaya koymuştur (Demir, 2024: 384–388). Benzer şekilde, Bilgin Çalkaya vd. (2021: 133–135), çevrimiçi kullanıcı etkileşimlerinin zamanla kendine özgü bir kültürel doku oluşturduğunu ve sosyal medya platformlarının ortak kimlik inşasına zemin hazırladığını netnografik yöntemle analiz etmiştir. Sippola ve ark. (2022: 114), Finlandiya'daki Estonyalı ve Rus göçmenlerin çevrimiçi tartışma grupları üzerine yaptıkları netnografik çalışmada, dijital ortamların sosyal konumlanma ve kültürel sermaye inşasındaki rolünü vurgulamıştır. Bu çalışma, çevrimiçi platformların diaspora kimliklerini sürdürmedeki önemini kanıtlayarak literatüre katkı sağlamıştır.

Diaspora, Kültürel Kimlik ve Dijital Ağlar

Dijital teknolojiler, diaspora topluluklarının çevrimiçi mekânlarda buluşmalarını, kolektif kimlikler geliştirmelerini ve kültürel bağlarını sürdürebilmelerini kolaylaştırarak kültürel dönüşümü daha görünür hale getirmiştir (Brinkerhoff, 2009: 124). Dijital ortamların bu dönüştürücü gücünü ortaya koymak amacıyla netnografik yöntemler yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.

Bu bağlamda Wong (2020: 18), "subtle asian traits" adlı Facebook grubundaki netnografik incelemesinde Asya kökenli diaspora gençliğinin, mizah ve memeler üzerinden ortak bir "diaspora kimliği" yaratma süreçlerini analiz etmiştir. Araştırma sonuçları, gençlerin dijital platformlarda paylaştıkları içerikler aracılığıyla hem kültürel mirası sürdürdüklerini hem de yeni kültürel roller yarattıklarını göstermektedir (Wong, 2020: 20). Ayrıca Sippola ve arkadaşlarının (2022: 112) yukarıda bahsedilen çalışması, göçmenlerin çevrimiçi ortamda yalnızca dayanışma amaçlı değil, aynı zamanda kültürel kimliklerini sürdürme ve bulundukları topluma uyum sağlama gibi stratejiler geliştirdiklerini göstermesi bakımından da önemlidir. Dijital platformlar, böylelikle diaspora toplulukları için önemli bir kültürel "ara mekân" olarak işlev görmektedir.

Gençlik, Dijital Aktivizm ve Kültürel Dönüşüm

Dijital platformlar, gençlerin aktivizm pratiklerini yeniden şekillendirerek kültürel ve politik alanlarda yeni ifade biçimleri ile etkileşim alanları oluşturmaktadır (Martinez & Hanna, 2023). Dijital aktivizm, gençlerin ortak davalar etrafında örgütlenmelerine, çevrimiçi

protestolar düzenlemelerine ve hızlı bir şekilde kamuoyu oluşturmalarına olanak tanımaktadır. Bu süreç, geleneksel aktivizmin sınırlarını zorlayarak katılımı daha demokratik ve erişilebilir hâle getirmektedir.

Martinez ve Hanna'nın (2023: 116–131) Fridays for Future hareketinin Twitter kullanımını inceleyen dijital etnografik araştırması, çevrimiçi grevlerin insan hakları odaklı söylemleri nasıl yaygınlaştırdığını ortaya koymaktadır. Çalışma, Twitter'ın merkezi olmayan yapısının genç aktivistlerin geleneksel siyasi aktörlerin dışlayıcılığını aşmasına yardımcı olduğunu ve dijital yurttaşlık pratiklerini güçlendirdiğini vurgulamaktadır. Ayrıca çevrimiçi platformların politik katılımın çeşitlenmesine ve gençlerin kolektif eylemlerini organize etme kapasitesinin artmasına katkıda bulunduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde Evans'ın (2022: 393–396), Chicago'daki Dreamer Studio hip-hop eğitim programını incelediği çalışmasında; gençlerin müzikal üretimlerini sosyal medyada paylaşarak kültürel dönüşüme yönelik yeni ifade biçimleri geliştirdikleri görülmüştür. Öte yandan Türkiye'de gençlik hareketleri, dijital etnografinin kültürel değişim analizindeki çarpıcı örnekler bulunmaktadır. Örneğin, Gezi Parkı protestoları sırasında sosyal medyada üretilen 'çapulcu' kimliği ve viral görseller, gençlerin kolektif bir direniş dili yaratma sürecini yansıtmaktadır (Uluğ & Acar, 2018; Vatikiotis & Yörük, 2016). Twitter ve Instagram verilerinin netnografik analizi, bu içeriklerin Appadurai'nin (2005) 'ideoscape' ve 'mediascape' kavramlarıyla örtüşen küresel-dayanışmacı bir söylem ürettiğini göstermiştir. Bu durum Fridays for Future Türkiye'nin Haliç temizliği eylemlerinde kullanılan hashtag'ler (#İklimAdaletiİstiyoruz) ile benzerlik göstermekte ve gençlerin yerel eylemleri küresel iklim söylemiyle nasıl melezleştirdiğini göstermektedir. Özetle bu bulgular, Finlandiya'daki göçmen toplulukların dijital kimlik müzakere pratikleri (Sippola vd., 2022) ile benzerlik gösterirken, Türkiye bağlamında yerel dil ve mizah kodlarının özgünlüğü dikkat çekmektedir.

Görsel Analiz Yöntemleri: Semboller, Temsiller ve Dijital Dönüşüm

Görsel analiz yöntemleri; kültürel değişimin fotoğraf, video, reklam, sanat eseri veya sanal/etkileşimli uygulamalar gibi çeşitli görsel materyaller üzerinden incelenmesine olanak sağlayan nitel araştırma araçlarını kapsar (Rose, 2016: 19). Bu yöntemler, görsellerin hem metinsel hem de sembolik-ikonografik boyutlarını değerlendirmeye imkân tanıyarak kültürün görsellerde nasıl temsil edildiğini, nasıl dönüştüğünü ve toplumsal bellek ile kimlik inşasında ne ölçüde rol oynadığını ortaya koyar. Böylelikle reklam afişlerinden sanal müze uygulamalarına uzanan geniş bir yelpazede, görsel öğelerin toplumsal süreçlerle kesiştiği noktalarda nasıl işlev gördüğü daha net anlaşılabilir (Banks & Morphy, 1997: 3). Aşağıdaki alt temalarda, görsel analize ilişkin farklı yaklaşımlar somut örnekler üzerinden ele alınarak bu yöntemlerin kültürel değişim araştırmalarına sağladığı metodolojik ve teorik katkılar ortaya konulacaktır.

Fotoğraf ve Tarihsel Görsel Malzeme Analizi

Tarihsel fotoğraflar, belgeseller veya diğer görsel arşiv materyalleri, kültürel dönüşümün zaman içindeki izlerini sürmek açısından değerli ipuçları sunar. Araştırmacılar, görsel veriyi yalnızca betimlemekle kalmayıp sembolik anlamlar ve toplumsal bağlamlarla da ilişkilendirerek derinlemesine çözümler üretir. Örneğin, O'Driscoll (2021), 1960'lardan 1980'lere uzanan dönemde İrlanda'da yayımlanan televizyon reklamlarını inceleyerek bu reklamlarda yer alan değerler, semboller ve söylemlerin ülkenin modernleşme süreciyle nasıl örtüştüğünü ortaya koymuştur. Araştırma, reklamların eğlence, başarı, teknoloji gibi temaları ön plana çıkarttığını ve böylece İrlanda'nın o dönemki toplumsal değişimlerine "yansıtıcı ama kısmen çarpıtıcı" bir ayna tuttuğunu savunur. Benzer biçimde Gezen (2021: 1499–1507), ressam Fikret Mualla'nın sanatına odaklanarak bir sanatçının farklı coğrafyalarda edindiği kültürel deneyimlerin eserlerindeki mekân, renk ve figür tercihlerine nasıl yansıdığını görsel

bir okumayla analiz etmiştir. Bu tür çalışmalar, görsel kaynakların tarihsel dönüm noktalarında ne gibi toplumsal ipuçları barındırabileceğini gözler önüne sermektedir. Ek olarak, Yurt ve arkadaşlarının (2020: 3183–3199) erken Cumhuriyet döneminde (1910–1935) İzmir'de çekilen kadın fotoğraflarını ikonografik ve ikonolojik açıdan analiz ettikleri çalışma, modernleşme ve toplumsal cinsiyet algısının görsel temsillerini açığa çıkarmıştır. Stüdyo arka planlarındaki dekorlar, giyim-kuşam normları ve fotoğraf pozları, dönemin kadınlarına atfedilen "kamusal alanda görünür olma" idealine dair önemli ipuçları sunar. Bu tür çalışmalar, fotoğraf ve tarihsel görsel kaynakların yalnızca estetik bir belge olmaktan öte, toplumsal dönüşüm dönemlerinde hangi ipuçlarını taşıyabileceğini göstererek kültür tarihine dair özgün perspektifler geliştirir.

Zaltman Metaphor Elicitation Technique (ZMET) ve Metaforik Analiz

Zaltman Metaphor Elicitation Technique (ZMET), katılımcıların belirli bir konuya dair zihinlerindeki metaforik imgeleri ortaya çıkarmayı amaçlayan bir görüşme ve görsel analizi birleştiren yöntemdir (Zaltman & Coulter, 1995: 36). Katılımcılardan fotoğraf veya görsel seçmeleri istenir; ardından bu görseller etrafındaki duygu ve düşünceler derinlemesine sorgulanır. Yöntem, kültürel değişimin sembolik düzeyde nasıl algılandığını görsel metaforlar aracılığıyla açığa çıkartma potansiyeli taşır. Bu bağlamda, Batu ve Tos (2022: 194–217) ZMET çerçevesinde X ve Z kuşağı ebeveynlerinin anne-babalık algılarını incelemiş; katılımcılardan ebeveynliği betimleyen fotoğraflar getirmelerini istemiştir. Görüşmelerde; X kuşağı "emek, dayanışma, birliktelik" gibi temaları yoğun biçimde vurgularken, Z kuşağı "özerklik, özgürlük, duygusal hassasiyet" metaforları üzerinde durmuştur. Bu farklılıklar, görsel materyalin kuşaklar arasındaki kültürel kodları ortaya çıkarmada ne kadar etkili bir araç olduğunu gösterir.

ZMET tekniği örgüt içi kültürel değişim çalışmalarında da uygulanabilmektedir. Örneğin, kurumsal değişim sürecinde çalışanların yeni vizyonu nasıl algıladıklarını anlamak üzere seçtikleri görsellerin ardındaki metaforik izler, kuruma dair "yenilik, risk, esneklik" gibi kavramların öne çıkma biçimlerini açığa çıkarır (Zaltman & Coulter, 1995: 39). Bu sayede, toplumsal ya da örgütsel düzeydeki dönüşümleri katılımcıların zihin dünyasından hareketle görmek mümkün hale gelir. Dolasıyla ZMET ve benzeri metaforik analiz yöntemleri, kültürün sembolik düzeyde nasıl deneyimlendiğini daha derinlikli biçimde kavramak için güçlü bir çerçeve sunar

Sanal Müzeler, VR/AR Uygulamaları ve Kültürel Miras

Sanal gerçeklik (VR) ve artırılmış gerçeklik (AR) teknolojileri, kültürel mirasın dijital ortamda sunulma ve deneyimlenme biçimlerinde çığır açan yenilikler getirmiştir. Bu teknolojiler, mekân ve zaman sınırlamalarını aşarak kullanıcılara "sanal bir yerinde inceleme" fırsatı sunar. Örneğin, Barrado-Timón ve Hidalgo-Giralt (2019: 1–2) yaptıkları çalışmada, tarihi kent mekânlarında VR/AR uygulamalarının mekân algısını ve kültürel miras sunumuna dair yeni perspektifleri nasıl dönüştürdüğünü tartışmıştır. Kullanıcıların interaktif bir yolculukla "zaman katmanları" arasında gezinebilmesi, tarihsel olayların veya mimari yapıların daha canlı biçimde deneyimlenmesini sağlar. Utkugün ve Yıldırım (2024: 442–445) ise sanal müzelerin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğrenme süreçlerini nasıl etkilediğini ele alarak etkileşimli görsellerin kalıcı öğrenmeye büyük katkı sunduğunu göstermiştir. Öğrenme deneyiminin oyunlaştırma ve görsel zenginlik unsurlarıyla beslenmesi, müze pedagojisi açısından dikkate değer bir yenilik olarak öne çıkar. Benzer şekilde Mercan ve arkadaşları (2023: 520–522) VR/AR tabanlı müze uygulamalarının öğrenme başarısına etkisini meta-sentez yöntemiyle incelemiş; teknik altyapı ve içerik kalitesinin yanı sıra, pedagojik kurgunun da başarının belirleyici etkenleri arasında yer aldığını vurgulamıştır. Bu örnekler, VR/AR ve sanal müze uygulamalarının, kültürel mirasın dijital alanda temsil ve etkileşim olanaklarını artırırken teknik imkânlar ile sosyoekonomik koşullar arasındaki gerilimin devam ettiğini

göstermektedir. Dolayısıyla, görsel analiz tekniklerinin dijital ortama taşınması hem yeni fırsatlar hem de yeni eşitsizlik riskleri doğurabilmektedir.

Toplumsal Dönüşümlerin Görsel Kodları

Görsel analiz, sadece sanat eseri veya VR uygulamalarına değil; reklam, film, belgesel ve benzeri popüler kültür ürünlerine de odaklanabilir. Bu ürünlerde yer alan semboller, hikâye anlatma biçimleri veya tema seçimleri hem kültürel değişimin dinamiklerini yansıtır hem de o değişimi hızlandırma ya da yönlendirme potansiyeline sahiptir (Rose, 2016: 24). Örneğin, Türkiye'deki kentsel dönüşüm protestolarında üretilen grafiti ve sokak sanatı (Taş & Taş, 2015), direnişin sembolik dilini "yıkım" ve "dayanışma" imgeleriyle aktarırken, Appadurai'nin (2005) "ideoscape" kavramıyla örtüşen bir söylem oluşturmuştur. Küresel ölçekte ise iklim aktivizmindeki görsel temsiller (Heinicker vd., 2023), buzul erimesi ve ormansızlaşma gibi imgelerin sosyal medyada nasıl viral hale geldiğini ve kolektif hafızayı şekillendirdiğini göstermektedir.

Yapay Zekâ Destekli Nitel Analiz Yaklaşımları

Yapay zekâ (YZ) destekli nitel analiz, makine öğrenmesi ve doğal dil işleme (NLP) gibi teknolojilerin nitel araştırma süreçlerine entegrasyonuyla büyük veri setlerinden anlamlı içgörüler elde etmeyi mümkün kılan bir yaklaşımdır. Geleneksel yöntemlerin (derinlemesine görüşme, katılımcı gözlem vb.) insan uzmanlığına dayalı ve küçük ölçekli veriyle sınırlı kalmasına karşın, YZ tabanlı teknikler geniş veri kümelerini hızla işleyebilir ve karmaşık örüntüleri otomatik olarak tanımlayabilir. Bu sayede kültürel değişimi yansıtan söylemler, görsel temsiller veya etkileşim ağları gibi nitel unsurlar, nicel verilerle desteklenerek daha kapsamlı bir şekilde analiz edilebilmektedir. Örneğin, sosyal medya ve dijital platformlardaki metin verilerinin NLP ile analizi, kültürel söylemlerin evrimini izlemede etkili bir araç haline gelmiştir. Waltermann ve Henkel (2024), Reddit'teki kullanıcı yorumlarını GPT-4 tabanlı araçlarla inceleyerek toplumsal tahayyülleri ortaya çıkarmıştır. Benzer şekilde, görsel veri analizinde makine öğrenmesi algoritmaları, "uzaktan bakış" (distant viewing) yöntemiyle geniş görsel arşivlerdeki temaları sınıflandırabilmekte ve araştırmacıların bu kümeleri derinlemesine yorumlamasına olanak tanımaktadır. Heinicker ve arkadaşları (2023), iklim temalı görselleri algoritmalarla gruplayarak kültürel temsillerdeki ana eğilimleri sistematik şekilde yakalamıştır. Ancak bu teknikler, kültürel bağlamın yüzeyselleşmesi veya algoritmik önyargı gibi riskleri de beraberinde getirir. Özellikle YZ araçlarının Batı merkezli geliştirilme pratikleri, kültürel hegemonya ve temsil eşitsizliği gibi eleştirel sorunları gündeme taşır. Brown ve arkadaşları (2024), YZ sektöründeki normatif kaygıları vurgulayarak teknolojinin toplumsal etkilerinin daha şeffaf bir şekilde tartışılması gerektiğini savunur.

Kurumsal düzeyde ise YZ, nitel araştırmaların ölçeklenebilirliğini artırmaktadır. NVivo gibi yazılımların makine öğrenmesi eklentileri, otomatik kodlama ile araştırmacıların iş yükünü hafifletirken, Heinicker ve ekibi (2023) kurumsal iletişimdeki görsel kodları algoritmalarla analiz ederek veri hacmi ile nitel derinliği dengeler. Sonuç olarak, YZ destekli yaklaşımlar, kültürel değişim araştırmalarında hız ve kapsam avantajı sunarken insan yorumu ve etik duyarlılıkla dengelenmesi gereken bir araç olarak öne çıkmaktadır

Kültürel Değişim Araştırmalarında Metodolojik Farklılıklar, Yenilikler ve Zorluklar

Türkiye ve küresel ölçekte gerçekleştirilen etnografik çalışmalar, kültürel değişimi anlamada çok yönlü ve derinlemesine inceleme imkânı sunmaktadır. Farklı coğrafyaların yerel ve küresel bağlamlarını bütünleştirerek elde edilen bulgular, teorik ve yöntemsel yaklaşımlara önemli katkılar yapmaktadır. Türkiye'de yürütülen araştırmalar genellikle kentsel, kırsal ve kurumsal alanlarda yoğunlaşırken (Bakırcı, 2020; Açar, 2023), Bangladeş'teki Chittagong Hill

Tracts (Garai & Ku, 2024), Tanzanya'daki Maasai toplulukları (Summers et al., 2020; Mtuy et al., 2022) ve Finlandiya'da yaşayan göçmen topluluklar (Sippola et al., 2022) gibi küresel ölçekli çalışmalar, yerel-küresel etkileşimi kıyaslamalı bir bakışla ele alarak kültürel değişimin farklı boyutlarını görünür kılmaktadır.

Son yıllarda sahada kullanılan geleneksel etnografik yöntemler, dijital ve karma tekniklerle bir araya getirilerek yeni bakış açıları oluşturulmuştur. Summers ve arkadaşlarının (2020) mobil teknolojileri yüz yüze etnografiyle bütünleştirmesi, veri toplama ve analiz süreçlerinde teknolojik yeniliklerin kullanımına iyi bir örnek oluşturur. Sippola ve arkadaşları (2022) ise çevrimiçi sosyal medya platformlarında yürüttükleri araştırmayla, göçmen toplulukların etkileşim biçimlerini dijital ortamda ele almış; bu çalışma, netnografi yönteminin sunduğu olanaklarla küresel göç hareketlerinin dijital alandaki izdüşümlerini detaylı bir şekilde ortaya koymuştur. Açar'ın (2023: 76) Kafkas Üniversitesi bünyesinde gerçekleştirdiği ve geleneksel âşıklık geleneğinin dijital platformlardaki dönüşümünü ele alan araştırma, katılımcı gözlemle dijital etnografi tekniklerini birleştirerek, kültürel aktarımın fiziksel ve çevrimiçi mekânlardaki yansımalarını incelemesi bakımından dikkat çekicidir. Bakırcı'nın (2020: 156) Giresun'da üç kuşağa odaklanan saha çalışması ise nicel anketler ve yaşam hikâyelerini birleştiren karma yaklaşımıyla, nesiller arası kültürel farklılaşmayı çok boyutlu biçimde inceleme olanağı sağlamıştır.

Dijital verilerin çeşitliliği ve hacmi giderek arttıkça yapay zekâ destekli nitel yaklaşımlar da araştırma tasarımlarına daha sık dâhil olmaya başlamıştır (Heinicker vd., 2023). Büyük metin ve görsel kümelerini inceleme sürecinde doğal dil işleme (NLP) ve makine öğrenmesi yöntemleri kullanmak, "uzaktan görüntüleme" (distant viewing) stratejileri ile kültürel süreçlere dair geniş kapsamlı içgörüler sağlar. Dolayısıyla çevrimiçi mecralarda toplanan büyük veriler, nitel içerik ve kodlama analizlerinin kapsamını önemli ölçüde genişletmektedir (Waltermann & Henkel, 2024). Bununla birlikte, araştırmalara eleştirel bir perspektifle yaklaşan çalışmalar (Brown vd., 2024), yapay zekâ araçlarının etik ve sosyal boyutlarını, özellikle de eşitsizlik ve yönetişim sorunlarını gündeme getirerek bu teknolojilerin daha katılımcı ve kapsayıcı bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Görsel analiz yöntemleri de kültürel değişimin hem sembolik hem de pratik yönlerini anlamakta önemli avantajlar sunmaktadır. Fotoğraf, sanat eseri, reklam ve sanal müze uygulamaları gibi görsel öğeler; toplumsal bellek, kimlik, değerler ve normlar hakkında çok katmanlı veriler sağlamaktadır (Rose, 2016: 19). Söylemsel ve metinsel analizlerden farklı olarak görsel sembolleri tarihsel, mekânsal ve toplumsal bağlamları içinde okumaya olanak tanıyan bu yaklaşımlar; ZMET gibi tekniklerle metaforik derinliği yakalarken, VR/AR tabanlı deneyimlerle de mekân algısını dönüştürmektedir. Reklam ve belgesel incelemeleri, popüler kültürde yer alan görsel kodların kültürel değişimi nasıl beslediği veya yansıttığı konusunda önemli veriler sunmaktadır (O'Driscoll, 2021). Örneğin Batu ve Tos (2022), kuşaklar arası ebeveynlik algısına dair farklılıkları fotoğraf temelli metaforlar üzerinden ortaya koyarken Yurt ve arkadaşları (2020) da erken Cumhuriyet Dönemi kadın fotoğraflarını ikonografik bir bakışla yorumlayarak modernleşme ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini incelemiştir.

Araştırmalar; etnografik yöntemlerin güçlü yönlerini, saha çalışmasıyla elde edilen yerel veriyi, dijital ortamların geniş katılımlı ve çok boyutlu veri sağlama kapasitesiyle harmanlamanın önemli kazanımlarını ortaya koysa da yöntemsel açıdan çeşitli zorluklar da bulunmaktadır. Zamanla güncelliğini yitiren veriler, sosyal medya araştırmalarında örneklemin öz-seçim yöntemiyle belirlenmesi, tek bir vaka üzerinden genelleme yapmanın kısıtlılıkları ve nicel verilere aşırı vurgu yapılması nedeniyle bağlamsal detayların ihmal edilmesi (Garai & Ku, 2024), bu zorluklar arasında sayılabilir. Ayrıca yapay zekâ teknolojileriyle büyük veri setlerini analiz ederken güç ve kaynak eşitsizlikleri, önyargıların yeniden üretilmesi ve etik yönetişim gibi sorunlar da göz ardı edilemeyecek niteliktedir (Brown vd., 2024). Bütün bu yöntemsel

yenilik ve zorlukların ortak noktası, kültürel değişimin çok yönlülüğünü anlamak için araştırmacılara oldukça zengin ama aynı zamanda titizlikle yönetilmesi gereken bir yöntemsel çerçeve sunmasıdır.

Tartışma

Bu çalışmanın bulguları, kültürel değişimin yerel bağlamlarla küresel akışlar arasındaki dinamik bir etkileşim süreci olarak şekillendiğini ve farklı yöntemsel yaklaşımların bu süreci anlamada tamamlayıcı işlev gördüğünü açıkça göstermektedir. Nitekim Bhabha'nın (1994) "aradalık" vurgusu ile Appadurai'nin (2005) küresel kültürel akış kavramı, Türkiye'deki modernleşme, göç ve dijitalleşme süreçleri ele alındığında De Certeau'nun (2009) gündelik direniş pratikleri ve Scott'ın (1990) gizli senaryolar perspektifiyle birleşerek kültürel dönüşümün üstü kapalı ama oldukça etkin mikropolitikalarını gözler önüne sermektedir. Bulgular arasında etnografik araştırmaların (Denzin & Lincoln, 2017; Flick, 2013) özellikle katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşmeler aracılığıyla gündelik hayatın kodlarını yakalamada önemli bir role sahip olduğu görülürken, Kayseri'deki Suriyeli mülteciler gibi yerel örneklerin de ulusötesi dinamikleri barındırdığı saptanmıştır. Örneğin Jiang ve Xiao'nun (2024) Birleşik Krallık'ta öğrenim gören Çinli öğrencilerle yaptığı derinlemesine görüşmelerde, dijitalleşmenin kültürel uyum stresini farklılaştığı vurgulanırken Tanrıverdi ve Ulu'nun (2020) Kayseri'deki Suriyeli sığınmacılar üzerine yaptığı çalışma ise özellikle "aidiyet" ve değişen "vatan algısı" gibi temalar üzerinden, sığınmacıların yeni toplumsal koşullara uyum sağlama, kendilerine bir yer edinme ve karşılaştıkları zorluklarla başa çıkma çabalarını (örneğin, dini bir sığınak olarak görme veya vatan kavramını yeniden yorumlama gibi) somut örneklerle ortaya koymaktadır. Benzer biçimde Mtuy ve arkadaşlarının (2022) Tanzanya'daki Maasai topluluğuyla ilgili çalışması, postkolonyal sağlık hizmetleri bağlamında, yerel halkın sağlık hizmetlerini deneyimlerken karşılaştığı güç dengesizliklerini ve kültürel çatışmaları "kültürel güvenlik" ve "etik alan" kavramları çerçevesinde analiz etmektedir. Çalışma, Maasai topluluğunun kolektif karar alma süreçleri ve sosyal normları gibi geleneksel pratiklerine sağlık hizmetlerinde saygı gösterilmesinin, hizmetlere erişimi ve güveni nasıl artırabileceğini ve bu yolla daha güvenli ve adil sağlık alanları oluşturulabileceğini sergilemektedir.

Bu çerçevede çok-alanlı etnografi örnekleri (Marcus, 1995; Pollard Harbor, 2018; Rodríguez-Barcón vd., 2018) tek bir mekânla sınırlı kalmayan kültürel dönüşüm süreçlerini izleme imkânı yaratırken, netnografi ve dijital etnografi yaklaşımları (Kozinets, 2018; Pink, 2016) çevrimiçi ortamlarda büyüyen kültürel pratikleri gerçek zamanlı takip edebilmektedir. Bulgular, özellikle diaspora topluluklarına ilişkin Brinkerhoff (2009) ve Sippola vd. (2022) gibi araştırmaların çevrimiçi forum ve sosyal medya etkileşimlerini analizleri yoluyla, sınırötesi kimlik ve topluluk inşası süreçlerine dair özgün perspektifler ortaya koyduğunu göstermektedir. Görsel analiz boyutundaki incelemeler de (Banks & Morphy, 1997; Rose, 2016) kültürel değişimin hem tarihsel izlerini hem de bugüne dair temsil biçimlerini aydınlatmıştır. Örneğin Yurt ve arkadaşları (2020), erken Cumhuriyet Dönemi İzmir fotoğraflarıyla modernleşme ve toplumsal cinsiyet algısının nasıl görselleştiğini tartışırken Gezen'in (2021) Fikret Mualla'nın sanatını kültürlerarası deneyimler bağlamında okumaya yönelik yaklaşımı, sanat eserlerinin göç ve kozmopolitizm ekseninde değişen kültürel kodları yansıttığını göstermektedir. Batu ve Tos'un (2022) ZMET tekniğiyle ebeveynlik algılarını incelediği araştırma ise (Zaltman & Coulter, 1995), görsel metaforların kuşaklar arası değer farklılaşmalarını belirginleştirmede ne kadar etkili olduğunu kanıtlar.

Tüm bu örnekler dijital teknolojilerin ve yapay zekâ destekli araçların (Guetterman vd., 2018; Williams, 2024) nitel veriye genişleme yönünde katkı sunduğunu da ortaya koymaktadır. Büyük ölçekli metin veya görsel veri setlerinin NLP ve "distant viewing" gibi tekniklerle taranmasında Heinicker, Kienbaum ve Schneider'in (2023) yaptığı çalışma kültürel söylemlerdeki tematik kümelenmeleri hızlı biçimde yakalayabilmenin avantajlarına işaret

ederken Liu'nun (2021) vurguladığı algoritmik yanlılık riski, insan yorumu ve bağlamsal içgörünün hâlâ vazgeçilmez olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışmada derlenen bulgular, geleneksel etnografik duyarlılıklar ile yapay zekâ destekli geniş veri analizlerinin tek başına yeterli olmayıp bütüncül ve disiplinlerarası bir çerçevede sentezlenmesinin kültürel değişimi anlamakta daha etkili sonuçlar verdiğini göstermektedir. Bu durum, Bhabha'nın (1994) melezleşme ve Kraidy'nin (2005) eleştirel kültürel ulusötesilik yaklaşımlarını doğrular biçimde; yerel ve küresel, geleneksel ve dijital, mikro ve makro ölçeklerde iç içe geçmiş dönüşümlerin, çok katmanlı yöntem setleriyle izlenmesinin önemini bir kez daha teyit etmektedir. Böylece Appadurai (2005) ve Hannerz'in (1992) küresel kültür ağları tezleri, Türkiye'deki kentleşme ve dijitalleşme örneklerinden diaspora ve göçmen topluluklarına uzanan yelpazede daha somut görünümler kazanmakta; kültürel değişimin makro düzeydeki akışları ile mikro düzeydeki gündelik müzakerelerin, ortak bir metodolojik zeminde birlikte çözümlenebileceğini ortaya koymaktadır.

Sonuç

2014–2024 yılları arasında kültürel değişim alanında gerçekleştirilen araştırmaların metodolojik bir değerlendirmesini sunan bu çalışma hem Türkiye bağlamındaki ampirik çalışmaları hem de uluslararası literatürü kapsayan karşılaştırmalı bir perspektifle alandaki eğilimleri ve boşlukları sistematik biçimde ortaya koymuştur. Kültürel değişimin karmaşık ve çok katmanlı doğasının anlaşılmasında nitel yöntemlerin sınırlarını aşmak için çoklu metodolojilerin entegrasyonunun gerekliliği vurgulanmış, dijitalleşme ve yapay zekâ gibi teknolojik gelişmelerin metodolojik yeniliklere nasıl zemin hazırladığı analiz edilmiştir. Bu bağlamda, etnografik saha araştırmalarından yapay zekâ destekli içerik analizlerine kadar uzanan yöntemlerin birlikte kullanımının, olguların bütüncül bir şekilde ele alınmasını sağladığı görülmüştür. Özellikle dijital ve fiziksel ortamların eş zamanlı incelenmesi, toplumsal hareketler ve gençlik kültürlerindeki dönüşümlerin bağlamsal dinamiklerini anlamada önemli bir rol oynamaktadır.

Araştırma sürecine katılımcıların aktif dâhil edilmesi, yalnızca veri güvenilirliğini artırmakla kalmamış, etik duyarlılığı da güçlendiren bir faktör olarak öne çıkmıştır. Katılımcı tasarım ve topluluk temelli araştırmalar gibi işbirlikçi yaklaşımlar, kültürel pratiklerin içsel mantığını daha gerçekçi bir şekilde yansıtarak araştırmacı ile katılımcı arasında karşılıklı öğrenme süreçlerini desteklemiştir. Ancak teknolojik araçların sunduğu imkânlar kadar sınırlılıkları da dikkate alınmalıdır. Yapay zekâ ve büyük veri analitiği gibi yöntemler, ölçeklenebilirlik avantajına rağmen algoritmik önyargı, kültürel bağlamın indirgenmesi ve veri mahremiyeti gibi sorunlarla mücadele gerektirmektedir. Bu nedenle, teknolojik yeniliklerin geleneksel yöntemlerle dengelenmesi, kültürel değişimin derinlemesine analizi için elzemdir.

Gelecek araştırmaların, dijital çağın dinamiklerine uyum sağlayan yenilikçi metodolojileri benimsemesi önerilmektedir. Artırılmış ve sanal gerçeklik uygulamaları, kültürel mirasın aktarımı veya mekânsal ritüeller gibi bağlama duyarlı olguların incelenmesinde yeni kapılar aralayabilir. Ancak aynı zamanda kültürel değişimin zamansal seyrini yakalayabilmek için boylamsal çalışmalar ve nesiller arası karşılaştırmalar teşvik de edilmelidir. Kentleşme, göç ve dijitalleşme gibi küresel olguların farklı toplumlardaki tezahürlerinin karşılaştırmalı analizi, evrensel kuramların test edilmesine ve yeni kavramsal çerçevelerin geliştirilmesine katkı sunacaktır. Tüm bu süreçlerde, veri gizliliği ve algoritmik şeffaflık gibi etik ilkelerin titizlikle korunması, araştırmaların toplumsal sorumluluğunun bir gereğidir.

Kaynaklar

Açar, Y. (2023). Kültürel değişim bağlamında âşık müziği ve âşıklık geleneği içerisinde bir kuşak (ç)atışması örneği: Âşık Orhan Üstündağ ve Popçu İsrafil Üstündağ. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, *9*(1), 76–98. https://doi.org/10.22252/ijca.1288403

Ağca-Varoğlu, F. G., Çoban, B., Bingöl, M., Karakurt, Z., Kılıç, G., Kaplaner, N., & Zengin, S. (2022). Fragments of everyday life in a pandemic: Autoethnographic reflections of young women from Eastern and Southeastern Turkey. *Fe Dergi, 14*(1), 50–63. https://doi.org/10.46655/federgi.1050366

Alejandro, A., & Zhao, L. (2023). Multi-Method Qualitative Text and Discourse Analysis: A Methodological Framework. *Qualitative Inquiry*, *30*(6), 461-473. https://doi.org/10.1177/10778004231184421

Appadurai, A. (2005). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. University of Minnesota Press.

Arda, B. (2015). The construction of a new sociality through social media: The case of the Gezi uprising in Turkey. *Conjunctions Transdisciplinary Journal of Cultural Participation, 2*(1), 73–99. https://doi.org/10.7146/tjcp.v2i1.22271

Assmann, J. (2011). *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge University Press.

Bakırcı, M. (2020). Üç nesilde dinî ve kültürel değişim. *Tevilat, 1*(1), 155–186. https://doi.org/10.5281/zenodo.4414832

Berkes, N. (1998). *The Development of Secularism in Turkey*. Routledge.

Bhabha, H. K. (1994). *The Location of Culture*. Routledge.

Bilgin Çalkaya, G., Güleç, B., & Köker, N. E. (2021). Sanal toplulukların kültürel yapısı: Netnografik bir analiz. In K. H. Derin (Ed.), *Sosyo-politik konulara aktüel yaklaşımlar* (ss. 133–180). İKSAD Publishing House.

Brinkerhoff, J. M. (2009). *Digital diasporas: Identity and transnational engagement.* Cambridge University Press.

Brokalaki, Z., & Comunian, R. (2021). Beyond the hype. *City, 25*(3-4), 396–418. https://doi.org/10.1080/13604813.2021.1935766

Brown, V., Larasati, R., Third, A., & Farrell, T. (2024). A qualitative study on cultural hegemony and the impacts of AI. *Proceedings of the AIES Conference/ACM Digital Library*.

Charmaz, K. (2014). *Constructing Grounded Theory* (2nd ed.). SAGE.

Chick, G. (1997). Cultural complexity: The concept and its measurement. *Cross-Cultural Research, 31*(4), 275–307. https://doi.org/10.1177/106939719703100401

De Certeau, M. (2009). *Gündelik hayatın keşfi I: Eylem, uygulama, üretim sanatları* (L. A. Özcan, Çev.). Dost Kitabevi.

Demir, G. (2024). Dijital ortamda kültürel inşa: "Pir Yolu" forum üzerine etnografik bir inceleme. *Kültür ve İletişim, 27*(54), 377–406. https://doi.org/10.18691/kulturveiletisim.1471555

Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2017). *The SAGE handbook of qualitative research* (5. bs.). SAGE.

Erll, A. (2014). *Memory in Culture*. Palgrave Macmillan.

Evans, J. M. (2022). Exploring social media contexts for cultivating connected learning with Black youth in urban communities: The case of Dreamer Studio. *Qualitative Sociology, 45*(1), 105–129.

Flick, U. (2013). *The SAGE handbook of qualitative data analysis.* SAGE.

Garai, J., & Ku, H. B. (2024). Cultural adaptation in the era of climate change: An ethnographic study on the resilience of indigenous people at Chittagong Hill Tracts area in Bangladesh. *Natural Hazards Research, 4*(4), 643–652. https://doi.org/10.1016/j.nhres.2024.05.002

Gezen, M. C. (2021). Kültürel değişime bağlı gündelik yaşam izlerinin Fikret Mualla'nın sanatına etkisi. *idil Sanat ve Dil Dergisi, 10*(78), 189–200.

Göle, N. (1991). *Modern mahrem: Medeniyet ve örtünme*. Metis Yayınları.

Guetterman, T., Chang, T., DeJonckheere, M., Basu, T., Scruggs, E., & Vydiswaran, V. (2018). Augmenting qualitative text analysis with natural language processing: Methodological study. *Journal of Medical Internet Research, 20*(6), e231. https://doi.org/10.2196/jmir.9702

Hannerz, U. (1992). *Cultural Complexity: Studies in the Social Organization of Meaning*. Columbia University Press.

Harbor, L. C. (2018). *Culture, capital, and community change: An ethnographic study of the impacts of tourism in Santiago Atitlán, Guatemala* (Doktora tezi). ProQuest Dissertations & Theses.

Heinicker, P., Kienbaum, J., & Schneider, B. (2023). More than distant viewing: Qualitative views on machine learning as an automated analysis method in networked climate image communication. *DHQ: Digital Humanities Quarterly, 17*(1).

İnce, C. (2018). *Uluslararası göç bağlamında Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması*. Ankara: Iksad Publishing House.

Jiang, X., & Xiao, Z. (2024). "Struggling like fish out of water": A qualitative case study of Chinese international students' acculturative stress in the UK. *Frontiers in Education,* 9:1398937. https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1398937

Kıray, M. B. (1999). *Toplumsal Yapı ve Değişme*. Bağlam Yayınları.

Kozinets, R. V. (2015). *Netnography: Redefined* (2nd ed.). SAGE.

Kozinets, R. V. (2019). *Netnography: The essential guide to qualitative social media research* (2nd ed.). Sage Publications.

Kozinets, R. V., Dolbec, P.-Y., & Earley, A. (2018). Netnographic analysis: Understanding culture through social media data. In U. Flick (Ed.), *The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis* (pp. 210–213). SAGE.

Kraidy, M. M. (2005). Cultural Hybridity and International Communication. In *Hybridity, or the Cultural Logic of Globalization* (pp. 1–14). Temple University Press. http://www.jstor.org/stable/j.ctt1bw1k8m.5

Liu, Z. (2021). Sociological perspectives on artificial intelligence: A typological reading. *Sociology Compass, 15*(3), Article e12851, 1–13. https://doi.org/10.1111/soc4.12851

Marcus, G. E. (1995). Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology, 24*, 95–117. Erişim adresi: http://www.jstor.org/stable/2155931

Mardin, Ş. (1991). *Türk Modernleşmesi*. İletişim Yayınları.

Martinez Sainz, G., & Hanna, A. (2023). Youth digital activism, social media and human rights education: The Fridays for Future movement. *Human Rights Education Review, 6*(1), 1–15.

Mohammed, S. S. (2022). Brown boxes: An autoethnographic exploration of cultural identity and fluid positionality. *Qualitative Inquiry, 28*(8–9), 992–1002.

Mtuy, T. B., Mepukori, J., Seeley, J., Burton, M. J., & Lees, S. (2022). The role of cultural safety and ethical space within postcolonial healthcare for Maasai in Tanzania. *BMJ Global Health, 7*(11), e009907. https://doi.org/10.1136/bmjgh-2022-009907

Narlı, N. (2018). Life, Connectivity and Integration of Syrian Refugees in Turkey: Surviving through a Smartphone. Questions de communication, 33, 269-286. https://doi.org/10.4000/questionsdecommunication.12523

Nora, P. (1989). "Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire". *Representations*, (26), 7-24.

O'Driscoll, A. (2021). Documenting the changing cultural values in TV advertising in Ireland from 1960s to 1980s. *Journal of Historical Research in Marketing, 13*(2), 210–229. https://doi.org/10.1080/17510694.2021.1878668

Ortner, S. B. (2006). Anthropology and social theory: Culture, power, and the acting subject. Duke University Press.

Pacheco, M. (2012). Learning in/through everyday resistance. *Educational Researcher, 41*(4), 121–132. https://doi.org/10.3102/0013189x12442982

Pink, S. (2009). *Doing sensory ethnography.* SAGE.

Pink, S. (2016). *Digital Ethnography*. SAGE.

Pink, S., Horst, H., Postill, J., Hjorth, L., Lewis, T., & Tacchi, J. (2016). *Digital Ethnography: Principles and Practice*. SAGE.

Rivas Alonso, C. (2021). *State-led gentrification and time in Okmeydanı, Istanbul: Resisting uncertainties through everyday solidarities* (Yayımlanmamış doktora tezi). University of Leicester, Leicester.

Rodríguez-Barcón, A., Calo, E., & Otero-Enríquez, R. (2018). Commercial gentrification in a medium-sized city: An ethnographic look at the transformation of the historic centre of A Coruña (Spain). *Urbanities - Journal of Urban Ethnography, 8*(1), 22–37.

Rose, G. (2016). *Visual methodologies: An introduction to researching with visual materials* (4. bs.). SAGE.

Saldaña, J. (2013). *The coding manual for qualitative researchers* (2. bs.). SAGE.

Scott, J. C. (1990). *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*. Yale University Press.

Sippola, M., Kingumets, J., & Tuhkanen, L. (2022). Social positioning and cultural capital: An ethnographic analysis of Estonian and Russian language social media discussion groups in Finland. *International Journal of Intercultural Relations, 86*, 110–121.

Summers, K. H., Baird, T. D., Woodhouse, E., Christie, M. E., McCabe, J. T., Terta, F., & Peter, N. (2020). Mobile phones and women's empowerment in Maasai communities: How

men shape women's social relations and access to phones. *Journal of Rural Studies, 77*, 126–137. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.04.013

Taş, O., & Taş, T. (2015). Ankara'da sokak sanatı: Kent hakkı, protesto ve direniş. *Mülkiye Dergisi, 39*(2), 85–114.

Uluğ, Ö., & Acar, Y. (2018). 'Names will never hurt us': A qualitative exploration of çapulcu identity through the eyes of Gezi Park protesters. *British Journal of Social Psychology, 58*(3), 714–729. https://doi.org/10.1111/bjso.12305

Vatikiotis, P., & Yörük, Z. (2016). Gezi movement and the networked public sphere: A comparative analysis in global context. *Social Media + Society, 2*(3). https://doi.org/10.1177/2056305116662184

Waltermann, J., & Henkel, S. (2024). Beyond acceptance: An innovative methodological approach to unveil societal perspectives on autonomous vehicles. *SSRN / ProQuest*.

Willems, W. (2022). Beyond dramatic revolutions and grand rebellions. *Communicare: Journal for Communication Studies in Africa, 29*(sed-1), 1–17. https://doi.org/10.36615/jcsa.v29ised-1.1670

Williams, R. (2024). Paradigm shifts: Exploring AI's influence on qualitative inquiry and analysis. *Frontiers in Research Metrics and Analytics, 9*. https://doi.org/10.3389/frma.2024.1331589

Wong, E. (2020). *Digital diaspora: Investigating identity in 'subtle asian traits'* (Yüksek lisans tezi). University of British Columbia. https://doi.org/10.14288/1.0395935

Yurt, C., Türkmen, D., Günduru, B., Destici, O., & Aşıcı, B. (2020). Reading sociocultural contexts through photographs: A case study of women photographs, taken in the early Republic period of İzmir. *Turkish Studies, 15*(7), 3183–3199. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.45192

Zaltman, G., & Coulter, R. H. (1995). Seeing the voice of the customer: Metaphor-based advertising research. *Journal of Advertising Research, 35*(4), 35–51.